वार्षिक परीक्षा सत्र 2016-17

कक्षा — 9

विषय — संस्कृतम्

समय : 3¼ घण्टे **पूर्णांक : 100**

नोट : 1. **सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।**
2. **सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तर पुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।**
3. **एकस्य प्रश्नस्य सर्वेभागाः एकत्र एव लेखनीयाः।**

1. अधोलिखित गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितं प्रश्नानां उत्तराणि यथा निर्देशं लिखत—

अस्माकं देशे अनेकाः उत्सवाः आयोजिताः भवन्ति। होलिकोत्सवः तेषु प्रमुखः अस्ति। भारतीय-संस्कृतौ होलिकोत्सवस्य विशिष्टं महत्त्वं वर्तते। हिरण्यकशिपोः भगिन्याः हिलिकायाः दहनेन अयम् उत्सवः सम्बद्धः अस्ति। सा देवस्य वर प्रभावेण अग्निना दग्धा न भवति स्म। अतएव हिरण्यकशिपोः निर्देशेन सा प्रह्लाम् अंके उपावेश्य अग्नौ उपविष्टवती। परन्तु प्रह्लादस्य भक्त्या प्रसन्नो भूत्व नारायणः प्रह्लादं रक्षितवान्।

प्रज्वलितेन अग्निना सा स्वयमेव दग्धा। तस्याः घटनायाः स्मृतिरूपेण प्रतिवर्षं फाल्गुन-पूर्णिमावसरे होलिकोत्सवः भवति। होलिकोत्सवस्य नाम श्रुत्वा भारतीयानां चेतांसि प्रफुल्लितानि भवन्ति। अस्मिन् अवसरे जनाः परस्परं प्रेम्णा मिलन्ति। एतेन तेषां प्रीतिः वर्धते।

1. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 2

2. (क) एकपदेन उत्तरत—

(i) नारायणः कया प्रसन्नो भूत्वा प्रह्लादं रक्षितवान् ? 1

(ii) होलिकोत्सवः केन सम्बन्धः अस्ति। 1

(ख) पूर्ण वाक्येन उत्तरत—

(i) कस्य नाम श्रुत्वा भारतीयानां चेतांसि प्रफुल्लितानि भवन्ति ? 1

(ii) होलिका कस्य प्रभावेण अग्निना दग्धा न भवति स्म ? 1

(iii) होलिकोत्सवः कदा मन्यते ? 1

3. भाषिक कार्यम्-

(i) एतेन तेषां प्रीतिः वर्धते। इत्यत्र क्रियापदं किम् 1

(ii) 'अस्ति' इति पदस्य पर्यायशब्दः कः ? 1

(iii) सा देवस्य वरप्रभावेण अग्निना दग्धा न भवति स्म। अस्मिन् वाक्ये कर्तृ क्रियापदयो चयनं कुरुत। 1

3. अधोलिखितम् अनुच्छेद मञ्जूषायाः [illegible] लिखत— 5

(अनुर्त्यत्, मृगराजः, मुक्तवान्, हन्तुम्, जाले, एकस्मात्, परिभूतः, दयां, उपकारो, अकृन्तत्)

कस्मिंश्चिद् वने...... ...वृक्षात् अधः एक सिंहः निद्रया...... ...आसीत्। तस्य सिंहस्य उपरि कश्चित् मूषकः..........। सिंहः प्रबुद्धोऽभवत्। मूषकं च ...... प्रावर्तत तदा मूषको न्यवेदयत् भवान्.. ......अस्ति। मां दीनंप्रति.........कुरु इति। सिंहः। तम्......। एकदा स एव सिंहः कस्मिंश्चित् ... आपतितः। मूषकः प्रत्युपकारेण जालं.........सिंहो मूषकं प्रशंसन् गतः। सत्यसिद्धं यत् कस्यापि कृते कृत................निरर्थको न भवति।

4. चित्रं दृष्ट्वा नद्याः वर्णनं कुरुत। (पञ्चवाक्यानि लिखत) 5

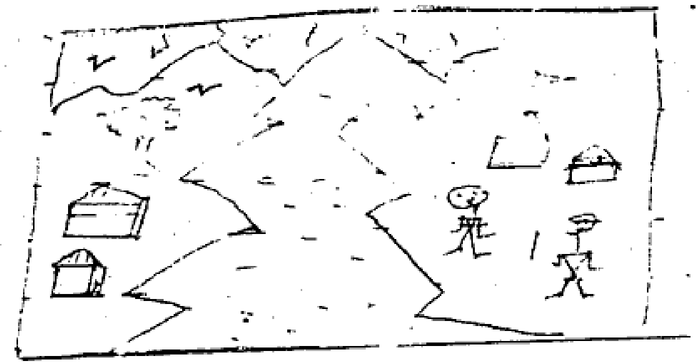

मञ्जूषा- (खगाः वृक्षाः पर्वतात्, देवालयः गृहाणि)

5. स्वस्य पाठ्य पुस्तकस्य द्वौ श्लोकौ लेखनीयम् यौ अस्मिन् प्रश्न पत्रे न स्यात्। 5

6. अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषायां अनुवादः कुरुत। 10

(i) बालिका पुस्तक पढ़ती है।

(ii) राम पैरों से चलता है।

(iii) मेरा भाई किसान है।

(iv) तुम सब घर जाकर पढ़ो।

(v) हम सबको संस्कृत पढ़ना चाहिए।

घ, छ, थ, म्

8. अधोलिखितेषु पदेषु सन्धि विच्छेदं अथवा संधि कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत—

(i) कपीशः 1

(ii) नरेन्द्रः 1

(iii) अति+अन्तः 1

9. अधोलिखितेषु पदेषु समस्त पदानां विग्रहं कृत्वा नामापि लिखत्—

(i) प्रतिदिनम् 1

(ii) राजपुरुषः 1

(iii) पंचवटी 1

10. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकित पदेषु प्रयुक्त विभक्तिः तस्याः कारणं च लिखत—

(i) रामेण सह सीता वनम् अगच्छत्। 1

(ii) सः पृष्ठेन कुब्जः अस्ति। 1

(iii) अलम् विवादेन। rbseonline.com 1

11. अधोलिखित पदेषु प्रयुक्तम् उपसर्ग धातु च पृथक–पृथक कृत्वा लिखत—

(i) विवाहः 1

(ii) संहारः 1

12. अधोलिखित पदानां प्रकृति–प्रत्ययं लिखत—

(i) गन्तुम् 1

(ii) विज्ञाय 1

13. अधोलिखितानां शब्दानां निर्देशानुसारं रूपं लिखत्—

1. बालक— तृतीया विभक्ति एकवचन 1

2. हरि—पंचमी विभक्ति द्विवचन 1

3. रमा—षष्ठी विभक्ति बहुवचन 1

4. नदी—द्वितीया विभक्ति एकवचन 1

5. फलम्—सप्तमी विभक्ति द्विवचन 1

6. अस्मद्—तृतीया विभक्ति एकवचन 1

14. अधोलिखितानां धातुनां निर्देशानुसारं रूपं लिखत—

1. गम् धातु—लृट् लकार प्रथम पुरुष द्विवचन 1

2. पच् धातु—लोट् लकार उत्तम पुरुष एकवचन 1

3. सेव् धातु—लट् लकार मध्यम पुरुष बहुवचन 1

4. लभ् धातु—लट् लकार प्रथम पुरुष बहुवचन 1

15. अधोलिखित गद्यांशयोः कस्यचित् एकस्य हिन्दी भाषायाम् अनुवादः कुरुत। 5

(अ) जनयोः जनानां वा मध्ये विचाराणां सूचनानां वा विनिमयः संचारः कथ्यते। विचाराणां भावनानां सूचनानां वा परस्परमादाना प्रदानाय यत् साधनं प्रयुज्यते तत् संचारसाधनं भवति। मानवसभ्यतायाः प्रारम्भकाले यदा भाषा विकसिता नासीत् तदानीं भाव प्रेषणाय संकेतानां ध्वनिचिह्नानां वा प्रयोगो भवति स्म। शनैःशनैः भाषा विकसिता जाता। जनाः भाषामाध्यमेन परस्परं सम्पर्कः भावप्रेषणं वा कुर्वन्ति स्म। भाषा एवं संचारस्य प्रमुखं साधनमासीत्।

(ब) महाभारतम् वेदव्यासविरचितं संस्कृतमहाकाव्यं वर्तते। अस्य प्रसिद्धि भारतं पञ्चमो वेदः इति पञ्चमवेदरूपेण अपि अस्ति। अस्मिन् महाकाव्ये शतसहस्त्रं (100000) पद्यानि सन्ति। अत्र नास्ति केवलं कौरवपाण्डवयोः युद्धवर्णनमपितु अनेकाख्यानोपाख्यानादिमाध्यमेन धर्मार्थकाममोक्षाणां पुरुषार्थानां विदशं वर्णनमपि उपलभ्यते।

16. अधोलिखित पद्यांशयोः कस्यचित् एकस्य हिन्दी भाषायां अनुवादः कुरुत। 5

(अ) रामस्य व्यवसायज्ञा लक्ष्मणस्य च धीमतः।
नात्यर्थं क्षुभ्यते देवी गंगेव जलदागमे।।

(ब) परोपकाराय फलन्तिवृक्षाः परोपकाराय वहन्ति नद्यः।
परोपकाराय दुहन्ति गावः परोपकारार्थमिदं शरीरम्।।

17. अधोलिखित पद्यांशयोः कस्यचित् एकस्य संस्कृतव्याख्या कुरुत। 5

(अ) परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम्।
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे।।

(ब) प्रशस्य तु प्रशस्तव्यां सीतां तां हरिपुंगवः।

(ii) जातस्य मृत्युः ध्रुवः।

(iii) भारतमाता मंगलम् दिशति।

(iv) मूषकः नकुलोलूकाभ्यां भीतः आसीत्।

(v) रामः कमलेन लिखति।

अधोलिखित वाक्यानि कथा क्रमानुसार लिखत्— 5

(i) सः दूरे एकं घटं अपश्यत् तत्र च अगच्छत्।

(ii) एकः काकः पिपासितः आसीत्।

(iii) स घटस्योपरि अतिष्ठत्।

(iv) घटे अल्पं जलं आसीत्।

(v) जलं पीत्वा सन्तुष्टः अभवत्।

(vi) तेन एकोपायः चिन्तितः पाषाणखण्डानि च आनि तानि।

(vii) तानि पाषाणखण्डानि घटे अक्षिपत्।

(viii) घटस्य जलं उपरि आगतवान्।

(ix) तेन विचारितं यत् उद्यमेन हि कार्याणि सिद्ध्यन्ति।

(x) काकः तद्जलं यथेच्छमपिबत्।

अधोलिखित प्रश्नेषु केषांचित् पञ्च प्रश्नानां उत्तराणि संस्कृते लिखत। 10

(i) योगस्य कति अंगानि सन्ति ?

(ii) विद्वान् कुत्र पूज्यते ?

(iii) रामायणे कस्य वर्णनमस्ति ?

(iv) पर्जन्यः कस्मात् भवति ?

(v) खेतड़ी महाराजः कस्य भक्तः आसीत् ?

(vi) केन कारणेन सीतारामेण सह वनं गता ?

(vii) धूमशकटिः कुत्र समागत्य स्थिता ?

(viii) सहसा किम् न विदधीत ?

❑ ❑ ❑